

Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та їх процесуальний порядок

Однією з найбільш трудомістких та складних нотаріальних дій є забезпечення нотаріусом охорони спадкового майна, що гарантує захист майнових прав громадян.

З моменту відкриття спадщини до прийняття її спадкоємцями вона знаходиться в невизначеному стані, так як не має власника. Разом з тим, може виникнути необхідність охорони майна, утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані. Крім того, вжиття заходів щодо охорони спадкового майна передбачає охоронні дії, спрямовані на попередження розкрадання майна сторонніми особами, приховування майна з метою зменшення податку з доходів фізичних осіб при отриманні спадщини або з метою нанесення кредиторіві шкоди, юридичного закріплення або упорядкування майнових прав та обов'язків спадкодавця; організацію охоронних заходів відносно спадкового майна, що знаходиться не за місцем відкриття спадщини, та інше.

Основною метою заходів щодо охорони спадкового майна є збереження майна, а не збільшення його вартості або управління ним.

Перешкодою для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна є і моральний аспект, так як інколи нагадування про матеріальні інтереси спадкоємців або інших зацікавлених осіб розцінюється родичами померлого як зневага до почуття скорботи.

До заходів щодо охорони спадкового майна відносяться будь-які заходи, що направлені на збереження цього майна в належному стані. Це не тільки складання опису спадкового майна, оцінка спадщини, повідомлення компетентних органів про наявність у складі спадщини майна з особливим правовим статусом, зберігання цього майна, а також виклик усіх осіб, що будуть залучені до спадкування.

Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями.

Заходи щодо охорони спадкового майна можуть вживатися:

- нотаріусами за місцем відкриття спадщини;
- нотаріусами за місцезнаходженням цього майна з наступним повідомленням про вжиті заходи нотаріуса за місцем відкриття спадщини;
- відповідними органами місцевого самоврядування в населених пунктах, де нотаріуса немає;
- виконавцем заповіту, коли спадкування здійснюється за заповітом або одночасно і за законом, і за заповітом;
- посадовими особами консульських установ України.

Частиною першою статті 1283 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачено, що охорона спадкового майна здійснюється до прийняття спадщини спадкоємцями.

Згідно з пунктом третім статті 1283 ЦК України охорона спадкового майна триває до закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини, тобто протягом шести місяців з часу відкриття спадщини.

Час відкриття спадщини підтверджується свідоцтвом про смерть спадкодавця і є днем його смерті або днем, з якого ця особа оголошується померлою відповідно до Цивільного процесуального кодексу України.

Охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до нотаріуса надійде заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкоємства виникає у випадку неприйняття спадщини іншими спадкоємцями, і якщо до спливу встановленого законом шестимі-

сячного строку для прийняття спадщини залишилось менше трьох місяців (ч. 2 ст. 1270 ЦК України).

Для охорони спадкового майна нотаріус проводить опис спадкового майна, призначає його охоронця та передає майно йому на зберігання.

При вжитті заходів до охорони спадкового майна можуть бути присутніми спадкоємець, виконавець заповіту, а в окремих випадках – представники органів опіки та піклування.

Нотаріус може здійснити опис майна лише в тому випадку, якщо особи, що постійно проживали з померлим, добровільно пред'являть майно для опису. Якщо спадкоємці або будь-які інші особи, що проживали зі спадкодавцем, заперечують проти складання опису і не пред'являть майно померлого, нотаріус складає акт про відмову в пред'явленні майна для опису та доводить до відома спадкоємців, податкових органів або прокурора, так як примусове вчинення нотаріальної дії суперечить принципам нотаріату. У такому випадку спадкоємці мають право звернутися до суду з позовом про витребування належної частки майна у спадщині.

Нотаріус зобов'язаний включити до акта опису все майно, що знаходиться в житловому будинку (квартирі, кімнаті, іншому приміщенні тощо), який належав померлому.

Опису підлягає все майно спадкодавця, у тому числі особисті речі, а також предмети його професійної діяльності (наприклад, музичні інструменти музиканта, медичні інструменти лікаря тощо). Тобто не тільки майно, що знаходиться безпосередньо за місцем проживання померлого, але й інше нерухо-

ме чи рухоме майно, право власності на яке належить спадкодавцеві.

Оцінка описаних предметів (з урахуванням їх зносу) провадиться нотаріусом та особами, які брали участь в описі спадкового майна, а житлових будинків – виходячи з відновної чи страхової (у місцевостях, де інвентаризація не проведена) оцінки.

У разі незгоди з оцінкою спадкоємці вправі запросити спеціаліста-експерта або оцінювача.

Оплата праці спеціалістів (експертів, оцінювачів) здійснюється спадкоємцями.

Після закінчення опису спадкового майна нотаріус повинен передати майно на зберігання.

У цьому разі нотаріус повинен роз'яснити особам, які приймають таке майно, що за його зберігання їм може бути виплачена винагорода. Однак на сьогодні відсутній нормативно-правовий акт, що регулює порядок та розмір цієї винагороди. Крім того, нотаріус попереджає охоронця та інших осіб, яким спадкове майно передано на зберігання, про кримінальну відповідальність за невиконання або неналежне виконання особою, якій доручено зберігання чи охорону чужого майна, своїх обов'язків відповідно до кримінального законодавства та про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду.

Якщо у складі спадщини є майно, що потребує утримання, догляду, учинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, – відповідний орган місцевого самоврядування, у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту, на підставі заяви заінтересованої

особи (наприклад, представника територіальної громади), після пред'явлення свідоцтва про смерть спадкодавця укладає договір на управління спадщиною.

На підставі заяви заінтересованої особи про відкриття спадщини та договору на управління спадщиною нотаріус заводить спадкову справу.

Договір на управління спадщиною укладається за місцем відкриття спадщини з дотриманням вимог частини другої статті 212 ЦК України.

Т. В. Вовк

*начальник відділу нотаріату
Головного управління юстиції
у Тернопільській області*